

DELOITTE AS
Postboks 221 Sentrum
0103 OSLO

Vår referanse
24/7308
Deres referanse

01.09.2025

Tilsynsrapport med vedtak

1. Innledning

Finanstilsynet har gjennomført tilsyn med Deloitte AS, org. nr. 980 211 282 (revisjonsforetaket), i perioden 4. – 22. november 2024. Formålet med tilsynet var å kontrollere om revisjonsvirksomheten drives i samsvar med gjeldende regler.

Tilsynet avdekket manglende etterlevelse av lover og forskrifter som gjelder for virksomheten. I brev 2. juni 2025 varslet Finanstilsynet vedtak om overtredelsesgebyr etter revisorloven. Finanstilsynet har vurdert foretakets kommentarer til varselet i brev 17. august 2025, men mener at vedtak skal fattes i samsvar med varselet.

2. Vedtak om overtredelsesgebyr etter revisorloven

Finanstilsynet har fattet følgende vedtak:

På bakgrunn av de forhold som er omtalt i tilsynsrapporten ilegger Finanstilsynet Deloitte AS (org. nr. 980 211 282) et overtredelsesgebyr på kroner 4 000 000 (firemillioner) for overtredelse av revisorloven §§ 9-4, 9-5, 9-6 og 9-7. Hjemmel for vedtaket er revisorloven § 14-5.

Foretaket kan klage på vedtaket innen tre uker etter at dette brevet er mottatt. Finanstilsynsklagenemnda er klageinstans, men klagen sendes til Finanstilsynet.

Foretaket har rett til å se dokumentene i saken etter reglene i forvaltningsloven §§ 18 til 19.

Overtredelsesgebyr innkreves av Skatteetaten ved Statens innkrevingssentral. Statens innkrevingssentral sender krav om betaling umiddelbart etter klagefristens utløp. Hvis vedtaket påklages, sendes kravet etter at klagen er avgjort. Fristen for betaling vil være tre uker etter at Statens innkrevingssentral har sendt faktura.

3. Nærmere om tilsynet

Finanstilsynets kontroll av Deloitte AS er en del av tilsynet med revisjonsforetakene som reviderer foretak av allmenn interesse, se revisorloven § 1-2 sjette ledd. Finanstilsynet skal blant annet

utføre kvalitetskontroll med slike revisjonsforetak minst hvert tredje år, se revisorloven § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 26 nr. 2 bokstav a.

Finanstilsynet kontrollerte utvalgte deler av revisjonen av to foretak av allmenn interesse og rundt 25 andre revisjonsoppdrag. Formålet med tilsynet var å kontrollere om revisjonsvirksomheten drives i samsvar med gjeldende krav etter revisorloven, god revisjonsskikk og revisjonsforordningen. Kontrollen av de utvalgte oppdragene omfattet derfor blant annet revisors uavhengighet, ressursanvendelse, revisjonshonorarer og revisjonsutførelsen i de utvalgte oppdragene.

I tillegg har Finanstilsynet vurdert revisjonsforetakets interne systemer for kvalitetskontroll og overholdelse av plikter etter hvitvaskingsloven.

4. Begrunnelse for vedtaket

4.1 Forhold i revisjonsforetaket

Konklusjon

Flere forhold som ble avdekket under tilsynet viser svakheter i kvalitetsstyringen knyttet til prosesser for å identifisere, analysere og korrigere feil og svakheter i internkontrollen. Revisjonsforetaket har ikke i tilstrekkelig grad påsett at kvalitetsstyringssystemet har virket etter hensikten, se revisorloven § 7-1 andre og femte ledd.

Begrunnelse

Den lovpålagte oppdragskontrollen for oppdrag A har ikke blitt tilfredsstillende gjennomført og dermed har heller ikke de grove sviktene i gjennomføringen av revisjonen og konsekvensene av dem blitt identifisert og korrigert tidsriktig. Se nærmere om dette i punkt 4.2.1.6.

For oppdragene C, D, E og F er det ikke lovpålagte krav til oppdragskontroll, men etter revisjonsforetakets rutiner er det involvert en annen partner for å sikre kvalitet i sentrale vurderinger som aksept/fortsettelse, revisjon av risikoposter, kommunikasjon i nummererte brev og innhold i revisjonsberetningen. For alle disse fire oppdragene har Finanstilsynet funnet brudd på revisorloven som ikke er fanget opp av kvalitetssikringsleddet som revisjonsforetaket har etablert. Vi viser til omtalen i punktene 4.2.3, 4.2.4, 4.2.5 og 4.2.6.

Revisjonsforetaket har levert rådgivningstjenester til revisjonskunder uten at det er innhentet forhåndsgodkjenning av tjenesten fra oppdragsansvarlig revisor. Finanstilsynet kontrollerte seks prosjekter hvorav det i fire prosjekter var ført mange timer før godkjenning var gitt. For ett av prosjektene er det også ført timer for rådgivningstjenester før engasjementsavtale ble inngått. Svakheter knyttet til tidsriktig forhåndsgodkjenning av tilleggstjenester er også avdekket i tidligere tilsyn hos revisjonsforetaket.

Tilsynet har påvist svikt og mangler for ulike revisjonsoppdrag og på ulike nivåer i revisjonsforetaket. Enkelte av manglene er også gjentakende fra tidligere tilsyn. Kvalitetsstyringssystemet har ikke i tilstrekkelig grad vært innrettet slik at kontrollene har fanget opp forhold hvor det er kjente risikoer for avvik.

Revisjonsforetaket iverksatte målrettede tiltak for å utbedre de identifiserte svakhetene under tilsynsprosessen. Revisjonsforetaket har opplyst at dette arbeidet er videreført og at det er gjort endringer i kvalitetsstyringssystemet som skal være egnet til å hindre at svakhetene gjentas i fremtidige revisjoner. Finanstilsynet vil følge opp tiltakene i senere tilsynsvirksomhet.

4.2 Finanstilsynets kontroll av revisjonsoppdrag

4.2.1 Oppdrag A

Den reviderte er en sparebank, og dermed et foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet vurderte utvalgte områder av revisjonen, herunder revisjon av tap på utlån, involvering av oppdragskontrollør og behandlingen av en fusjon med en annen bank i løpet av regnskapsåret.

4.2.1.1 Revisjon av nedskrivninger for forventet tap på utlån til bedriftsmarkedet

Konklusjon

Finanstilsynet mener at det ikke er innhentet tilstrekkelig revisjonsbevis knyttet til nedskrivninger for forventet tap på utlån til bedriftsmarkedet. Revisor har ikke vist tilstrekkelig grad av profesjonell skepsis i sin revisjon av området. Det foreligger brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav e og fjerde ledd. Bruddene er grove.

Begrunnelse

Banken beregner tap på utlån basert på reglene i IFRS 9 punkt 5.5. Forventet tap på utlån i trinn 3 er basert på en individuell beregning, istedenfor en modellberegning som benyttes i trinn 1 og trinn 2. Revisors begrunnelse for at det foreligger særskilt risiko er at det er høy grad av skjønn knyttet til beregningene, samt en iboende risiko for ledelsens overstyring av kontroller. Revisjonen er basert på kontroll- og substanstesting. I forbindelse med kredittinnvilgelsesprosessen har revisor i tillegg testet kontroller knyttet til depot/utbetaling av lån. For nedskrivninger for forventet tap i trinn 3 har revisor gjort følgende revisjonshandlinger for å innhente revisjonsbevis:

- Test av kontrollen "tapsmøte".
- Kontroll av engasjement som ikke var definert som kredittforringet av banken (test av fullstendighet av engasjement i trinn 3).
- Kontroll av individuelt beregnede tapsavsetninger for kredittforringede engasjement.

Revisor har innhentet dokumentasjon fra banken knyttet til de ulike engasjementene som er kontrollert, og har avholdt møter med banken der forhold rundt de ulike engasjementene er fulgt opp. Revisor har i sin revisjon avdekket svakheter knyttet til oppdatering av sikkerheter og flytting av engasjement til trinn 3. Finanstilsynet mener at det er flere svakheter i revisjonen:

- Revisor har ikke tilstrekkelig grunnlag for å konkludere med at den identifiserte kontrollen "tapsmøte" er effektiv. Det mangler beskrivelser av hva som er den faktiske kontrollen, og dermed hva som er kriteriene for at revisor skal kunne anse kontrollen som effektiv. Finanstilsynet viser til at revisor observerte at enkelte engasjement ikke ble flyttet til tross for indikasjoner på at disse skulle vært flyttet.
- Revisors vurderinger av de forutsetningene som banken har lagt til grunn for avsetningene i trinn 3, fremgår i svært liten grad av revisjonsdokumentasjonen.
- Forutsetningene er gjennomgående vurdert som "rimelige" av revisor, uten nærmere begrunnelse. Finanstilsynet mener at revisor ikke har opprettholdt profesjonell skepsis i vurderingen av forutsetningene. Dette gjelder flere forutsetninger som revisor har definert å være "viktige forutsetninger". Revisor har i liten eller ingen grad tatt stilling til verdsettelsen av sikkerhetene som ligger til grunn for beregningene av tap på utlån til bedriftsmarkedet i

trinn 1-3. Sikkerhetene har særlig stor betydning for beregning av forventet kredittap i trinn 3.

- Revisor har avdekket en rekke svakheter knyttet til tapsområdet i sin revisjon. Finanstilsynet mener revisors vurdering av de identifiserte svakheterne ikke er tilstrekkelig, og revisor har følgelig ikke grunnlag for å konkludere med at de identifiserte svakheterne samlet sett ikke kan medføre en vesentlig feil i regnskapet.
- Revisors oppfølging av den identifiserte mislighetsrisikoen er ikke tilstrekkelig. Finanstilsynet mener revisor ikke har identifisert kontroller hos den reviderte som reduserer risikoen. Revisor har i tillegg avdekket og dokumentert et konkret forhold som indikerer manglende objektivitet hos ledelsen. Det fremgår ikke av revisjonsdokumentasjonen i hvilken grad dette har hatt betydning for revisjonen.
- Revisor har ikke i tilstrekkelig grad tatt høyde for den gjennomførte fusjonen i planleggingen eller gjennomføringen av revisjonshandlingene på tapsområdet. Den innfusjonerte banken har høyere tapsavsetninger på sin låneportefølje. Grunnlaget for forskjeller i avsetningsnivå er ikke fulgt opp av revisor. Revisor har heller ikke tatt stilling til den innfusjonerte bankens rutiner for verdsettelse av sikkerheter. Finanstilsynet mener det var flere ulikheter i bankenes porteføljer og rutiner som revisor skulle vurdert. Finanstilsynet viser til nærmere beskrivelser i avsnitt 4.2.1.3 om fusjon med annen bank.

Finanstilsynet viser til at denne regnskapsposten både er et sentralt forhold ved revisjonen og en særskilt risiko. Når revisor ikke innhenter tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis på en slik regnskapspost, underbygger det at bruddet på revisorloven er grovt.

4.2.1.2 Revisors mangelfulle vurdering og kommunikasjon av avdekkede svakheter

Konklusjon

Revisor har i sin revisjon avdekket svakheter i interkontrollen til kunden. Revisors utilstrekkelige vurderinger av svakheterne har medført at viktigheten av manglene ikke er kommunisert til banken i tråd med revisorloven § 9-5 og forordningen artikkel 11 punkt 2, bokstav j.

Begrunnelse

I tilleggssrapporten til revisjonsutvalget og i oppsummeringen til styret skriver revisor knyttet til regnskapsposten "nedskrivninger for forventet tap på utlån til bedriftsmarkedet" at det ikke er avdekket vesentlige avvik, at banken har gode rutiner for vurdering av tap på utlån, men at det er noen forbedringspunkter.

På de neste sidene har revisor beskrevet svakheter blant annet knyttet til hyppigheten av tapsmøter, kriterier for flytting av engasjementer til steg 3 og vurdering av sikkerhetsverdier.

Det foreligger ikke grunnlag for revisors uttalelse i rapporten til ledelsen og revisjonsutvalget om at "banken har etablert gode rutiner for vurdering av tap på utlån". Revisor stiller ikke krav om at forholdene må utbedres, og manglene vil kunne fremstå som akseptable for ledelsen ettersom de omtales som "forbedringspunkter". Finanstilsynet mener at revisor ved form og innhold i sin kommunikasjon av de identifiserte manglene bidrar til at disse videreføres. Finanstilsynet viser til at flere av disse svakheterne også er kommunisert til banken de to foregående årene.

4.2.1.3 Fusjon med en annen bank

Konklusjon

Revisor har sviktet i sin oppdragsutførelse i forbindelse med bankens fusjon med annen bank, og det foreligger brudd på revisorloven § 9-4 første ledd og § 9-4 tredje ledd bokstavene a, b, c, d og e. Revisor har ikke grunnlag for sin revisjonsberetning og bruddene er samlet sett grove.

Begrunnelse

Banken fusjonerte med en annen bank i løpet av regnskapsåret. Den reviderte er overtagende selskap i sammenslåingen. Banken avlegger sitt regnskap etter årsregnskapsforskriften § 1-4 første ledd b, og regnskapet utarbeides etter IFRS med mindre annet følger av forskriften. Det er ingen relevante forskjeller i måling og innregning mellom de valgte regnskapsprinsippene og IFRS.

Transaksjonen er en vesentlig transaksjon i et foretak av allmenn interesse og har også vesentlig betydning for foretakets årsregnskap. Fusjonen er en særskilt hendelse som skal innebære økt oppmerksomhet fra revisors side både under planleggingen og gjennomføringen av revisjonen. Det foreligger ingen vurdering av om transaksjonen var så sentral at det skulle vært knyttet særskilt risiko til denne, eller om fusjonen skulle vært et sentralt forhold ved revisjonen.

Det fremgår av note i årsregnskapet at fusjonen er regnskapsført etter IFRS 3 og at det basert på mer- og mindreverdier i balansene er enighet mellom partene om et bytteforhold. Revisjonsdokumentasjonen viser derimot at det ikke er gjort en oppkjøpsanalyse etter reglene som følger av IFRS 3. Revisor avdekket ikke at regnskapsføringen av fusjonen ikke var gjort i henhold til reglene i IFRS.

Revisor har ikke hensyntatt virksomhetssammenslåingen i sin planlegging og gjennomføring av revisjonen. Dette har medført flere brudd på god revisjonsskikk, brudd på revisorloven § 9-4 første ledd og § 9-4 tredje ledd. Høsten 2024 ble revisor gjort kjent med at årsregnskapet for 2023 var vesentlig feil og det ble avgitt et korrigert årsregnskap etter IFRS for 2023 der feil var rettet og det ble avgitt en ny revisjonsberetning for 2023.

Manglende oppmerksomhet rettet mot regnskapsføring av virksomhetssammenslåingen etter IFRS medfører vesentlig feil i regnskapet og er et grovt brudd på god revisjonsskikk. Revisor har ikke hensyntatt andre konsekvenser av virksomhetssammenslåingen i planleggingen eller gjennomføringen av revisjonen. Virksomhetssammenslutningen medfører endringer i ledelse, endringer i rutiner og prosesser og endringer i systemer. Videre er det to utlånsporteføljer med ulik avsetningsgrad for potensielle tap. Virksomhetssammenslutningen er i svært liten grad hensyntatt i revisors vurderinger. Dette har medført brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, se også punkt om "Revisjon av nedskrivninger for forventet tap på utlån til bedriftsmarkedet" og "Revisjon av bankbygg"

Revisor har etter dette ikke grunnlag for sin revisjonsberetning. Finanstilsynet anser derfor bruddene som grove samlet sett.

4.2.1.4 Revisjon av bankbygg

Konklusjon

Revisor har ikke planlagt revisjonshandlinger og har heller ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for verdien av driftsmidler. Dette er grove brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav d og e.

Begrunnelse

I regnskapet pr 31. desember 2023 er verdien på et bankbygg som tidligere var eid av den innfusjonerte banken over revisors vesentlighetsgrense. Revisor planla ingen handlinger og gjennomførte heller ingen revisjonshandlinger knyttet til verdsettelsen av bygget. Det viste seg høsten 2024 at bankbygget var overvurdert og verdien ble derfor nedskrevet i et korrigeret årsregnskap for 2023. Forholdet er et grovt brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav d og e.

4.2.1.5 Leverte tilleggstjenester

Konklusjon

Revisor har levert tilleggstjenester uten at tjenestene var forhåndsgodkjent av revisjonsutvalget, noe som er brudd på revisorloven § 12-1 første ledd, se revisjonsforordningens artikkel 5 punkt 4. Det er ikke opplyst om tilleggstjenesten i selskapets årsregnskap eller årsberetning, og det foreligger også brudd på artikkel 10 punkt 2 bokstav g. Revisor har ikke redegjort for leverte tilleggstjenester i tilleggsrapporten til revisjonsutvalget. Dette er brudd på forordningens artikkel 11 punkt 2 bokstav a, se artikkel 6 punkt 2. Bruddene er samlet sett grove.

Begrunnelse

I løpet av 2023 leverte revisjonsforetaket tilleggstjenester til banken som gjaldt dokumentasjon av strategi. Honoraret utgjorde omtrent 35 prosent av samlet honorar i perioden og var dermed betydelig. Alle tilleggstjenester skal forhåndsgodkjennes av revisjonsutvalget før levering. Slik forhåndsgodkjenning ble ikke innhentet. Revisor informerte ikke revisjonsutvalget om tilleggstjenesten på annen måte. Revisor vurderte heller ikke trusler mot uavhengigheten ved levering av tilleggstjenesten. I årsregnskapets note er det ikke opplyst om at det er levert tilleggstjenester. Videre inneholdt revisjonsberetningen ikke informasjon om de leverte tjenestene, noe det er krav om etter revisjonsforordningen artikkel 11 punkt 2 bokstav a, se artikkel 6 punkt 2. Oppdragskontrollen avdekket ikke disse forholdene.

I juni 2024 gjennomførte revisjonsforetaket en rutinemessig overvåkningsaktivitet etter ISQM 1 for å kontrollere at det ikke ble levert tilleggstjenester i strid med uavhengighetsreglene. Oppdraget inngikk i utvalget. Kontrollen avdekket at det var levert tilleggstjenester uten at revisor hadde fulgt revisjonsforetakets krav og rutiner for dokumentasjon av uavhengighetsvurdering. Forholdet ble rapportert og fulgt opp internt og revisjonsforetaket dokumenterte en vurdering av trusler og forholdsregler. Finanstilsynet mener at de avdekkede svakhetene skulle medført ytterligere undersøkelser av forhold rundt den leverte tjenesten. Slike undersøkelser ble ikke gjort. Under tilsynet stilte Finanstilsynet spørsmål ved den leverte tjenesten og uavhengighetsvurderingen.

Revisjonsforetaket gjennomførte korrigerende tiltak i løpet av tilsynet. Tjenesten ble rapportert til revisjonsutvalget, det ble utarbeidet et addendum til tilleggsrapporten til revisjonsutvalget og det ble utarbeidet et oppdatert "threats & safeguards"-skjema.

4.2.1.6 Involvering av oppdragskontrollør

Konklusjon

Finanstilsynet avdekket betydelige svakheter i den gjennomførte oppdragskontrollen som skal gjennomføres etter forordningens artikkel 8. Det er brudd på revisorloven § 12-1 første ledd, se revisjonsforordningen artikkel 8 punkt 5. Se også ISQM 2, punktene 21 og 24.

Samlet sett er bruddene grove.

Begrunnelse

Ved revisjon av et foretak av allmenn interesse skal det gjennomføres oppdragskontroll.

Det er utpekt oppdragskontrollør som har vært involvert ved planlegging og avslutning av revisjonen. Ved avslutningen av revisjonen ble oppdragskontrollør involvert dagen før revisjonen var planlagt avsluttet. Oppdragskontrollør har tatt opp flere problemstillinger i et memo til oppdragsansvarlig revisor. Memoet beskriver flere forhold som måtte rettes før revisjonen avsluttes. Revisor dokumenterte ikke hvordan han forholdt seg til oppdragskontrollørens kommentarer. Finanstilsynet mener oppdragskontrollørens funn var av en slik art at vedkommende skulle varslet kvalitetsledelsen ettersom det ikke var realistisk at forholdene kunne bringes i orden før revisjonsberetningen var planlagt avgitt.

Totalt brukte kontrolløren åtte timer på sin kontroll. Finanstilsynet mener dette ikke er tilstrekkelig tatt i betraktning at det er et foretak av allmenn interesse som også har fusjonert med et annet foretak av allmenn interesse i perioden. Finanstilsynet mener at det er flere forhold som ikke er nærmere vurdert av oppdragskontrollør, og viser særlig til de grove bruddene på uavhengighetsreglene ved levering av tilleggstjenester, revisjonen av fusjonen med en annen bank, revisjon av nedskrivninger for forventet tap på utlån til bedriftsmarkedet og til revisors mangelfulle vurdering og kommunikasjon av avdekkede svakheter.

Finanstilsynet mener etter dette at omfanget av kontrollen ikke er tilpasset den reviderte virksomheten, at involveringen har skjedd for sent og at det er flere vesentlige forhold i revisjonen som ikke er avdekket av oppdragskontrollør. Oppdragskontrollen har ikke oppfylt sin hensikt og revisjonsforetakets kvalitetskontrollsystem har sviktet ved utførelse av dette oppdraget.

4.2.2 Oppdrag B

Den reviderte er et børsnotert foretak, og dermed et foretak av allmenn interesse. Revisjonsforetaket har vært valgt revisor for den reviderte siden 2021. Finanstilsynet vurderte utvalgte områder av revisjonen, herunder revisjon av inntekter, immaterielle eiendeler, konsernrevisjonen og involvering av oppdragskontrollør.

Manglende kommunikasjon med styret

Konklusjon

Revisor kommuniserte ikke pliktige forhold skriftlig til styret. Dette er brudd på revisorloven § 9-5.

Begrunnelse

Revisor hadde identifisert svakheter i den revidertes internkontroll samt de generelle it-kontrollene, herunder brede tilgangsrettigheter. Svakheterne var gjentakende over flere regnskapsperioder og Finanstilsynet mener revisor skulle ha kommunisert svakhetene skriftlig til styret i selskapet.

4.2.3 Oppdrag C

Ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, feil i revisjonsberetningen, manglende rapportering til styret og mangelfull involvering av oppdragskontrollør

Konklusjon

Revisor har ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for sin uttalelse i revisjonsberetningen for 2023. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav e.

Revisor har avgitt en revisjonsberetning med et presiseringsavsnitt om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift og balanseført utsatt skattefordel, uten at det er opplyst om slik vesentlig usikkerhet i årsregnskapet. Dette er brudd på revisorloven § 9-7 annet ledd punkt c.

Revisor har ikke rapportert styrets handleplikt om forsvarlig egenkapital og presiseringsavsnittet om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift verken for årsregnskapet for 2022 eller 2023 i nummerert kommunikasjon til den revidertes ledelse. Manglende skriftlig rapportering til den revidertes ledelse er brudd på revisorloven § 9-5.

Selskapets internt fastsatte oppdragskontroll har ikke oppfylt sin hensikt og revisjonsforetakets kontroller har sviktet ved utførelse av dette oppdraget. Finanstilsynet mener at dette er brudd på ISQM 1 punkt 34 f (iii).

Samlet sett er pliktbruddene grove.

Begrunnelse

I revisjonsberetningen for 2023 har revisor tatt inn et presiseringsavsnitt om "[u]sikkerhet knyttet til fortsatt drift og balanseført utsatt skattefordel". Den reviderte har ikke opplyst om usikkerhet, men derimot i sin finansielle rapportering bekreftet at "[s]tyret anser således at grunnlaget for fortsatt drift er til stede". Revisor skulle modifisert sin konklusjon i revisjonsberetningen som en konsekvens av en slik vesentlig feil i årsregnskapet. I revisjonsfilen har ikke revisor identifisert forhøyet risiko knyttet til verken fortsatt drift-forutsetningen eller til den balanseførte utsatte skattefordelen. Det er ikke planlagt konkrete revisjonshandlinger i revisjonsfilen, og det foreligger heller ingen dokumentasjon på at konkrete revisjonshandlinger er utført av revisor. Manglende revisjonshandlinger på en balansepost kan ikke kompenseres ved en presisering av usikkerhet i revisjonsberetningen, slik revisor har gjort i dette tilfellet.

I den revidertes egenkapitalnote fremgår det informasjon om en ikke-balanseført merkevare som er verdsatt til et vesentlig beløp. Selskapet hevder i noten at den reelle egenkapitalen per 31. desember 2023 er positiv når man tar hensyn til verdien av merkevaren. Det foreligger ingen konkrete handlinger i revisjonsfilen for å verifisere denne tilleggsopplysningen.

Revisor har revidert selskapets inntekter ved å kombinere analytiske substanshandlinger og detaljtester. Det er identifisert særskilt risiko knyttet til regnskapspåstanden periodisering uten at det fremkommer av revisjonsdokumentasjon hvilke konkrete revisjonshandlinger som er utført mot denne påstanden. Revisor har revidert gyldighet av inntekter ved å teste et utvalg på fem av omtrent 100 kontrakter uten at det er forklart nærmere hvorfor utvalgsstørrelsen er tilstrekkelig. Den analytiske substanshandlingen tilfredsstiller ikke kravene i ISA 520 for å utgjøre et revisjonsbevis. Finanstilsynet mener revisor ikke har innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for selskapets inntekter.

I revisjonsfilen er andre kortsiktige fordringer dokumentert med vedlegg bestående av et kontoutdrag, en spesifikasjon samt e-poster fra daglig leder og økonomiansvarlig. Revisor har ikke utført noen konkrete revisjonshandlinger, som verifisering av poster mot underliggende dokumentasjon for å revidere regnskapsposten andre kortsiktige fordringer per 31. desember 2023.

Revisor har ikke utstedt nummerert kommunikasjon til ledelsen verken etter 2022- eller 2023-revisjonen. Til tross for at selskapet har negativ egenkapital og at det er presisert usikkerhet knyttet til fortsatt drift, har ikke revisor fulgt opp forholdet løpende i perioden fra avgitt revisjonsberetning for 2022-revisjonen og oppstart av 2023-revisjonen i januar 2024. Revisor skriver i sammendragsskjema at "[d]et er ikke funnet nødvendig å kontakte styret i løpet av revisjonen."

Etter revisjonsforetakets interne rutiner er det utpekt en annen partner for å sikre kvalitet i sentrale vurderinger som aksept/fortsettelse, revisjon av risikoposter, kommunikasjon i nummererte brev og

innhold i revisjonsberetningen. Den utpekte partner på dette oppdraget har tidligere fungert som oppdragsansvarlig revisor på oppdraget og er en erfaren revisor med en sentral rolle i revisjonsforetaket. Den utpekte partner har ikke vurdert vesentlige forhold som revisjon av fortsatt drift-forutsetningen, utsatt skattefordel og verdien av merkevare samt manglende kommunikasjon med ledelsen. Finanstilsynets avdekkede brudd og svakheter i revisjonen på dette oppdraget har et omfang som tilsier at oppdragskontrollør burde avdekket manglene og iverksatt nødvendige tiltak. Det vises til punkt 4.1.

4.2.4 Oppdrag D

Mangler ved fortsettelsesvurderingen

Konklusjon

Revisor har ikke reelt vurdert lovbruddene hos den reviderte i fortsettelsesvurderingene for 2016 – 2024. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd første punktum, jf. ISA 220 punkt 22 og ISA 300 punkt 6. Revisor har ikke trukket seg fra oppdraget, til tross for at den reviderte over mange år ikke har iverksatt tiltak for å rette på de påpekte forholdene. Dette er brudd på revisorloven § 9-6. Samlet sett er pliktbruddene grove.

Begrunnelse

Revisjonsforetaket påtok seg oppdraget i desember 2015 etter at forrige revisor fratrådte den samme høsten.

Fra april 2016 til mars 2023 er det registrert totalt syv meldinger om tvangsoppløsninger av den reviderte i Enhetsregisteret. Alle meldingene gjelder manglende innsendelse av årsregnskap innen fristen for å unngå slik kunngjøring. Den siste meldingen gjelder årsregnskapet for 2021 som ble godkjent og sendt inn i slutten av mai 2023.

I fortsettelsesvurderingen for 2022 noterer oppdragsansvarlig revisor at "[e]tter mitt skjønn så kvalifiserer gjentakende brudd (objektivt sett) til et fravalg." I revisjonsberetningen for 2022 opplyser revisor om ulovlig lån. I fortsettelsesvurderingen for 2023 konkluderes det igjen med "normal" oppdragsrisiko og at oppdraget kan fortsette "[...] forutsatt at lovstridige forhold blir tatt hånd om av selskapet." I revisjonsberetningen for 2023 opplyser revisor igjen om ulovlig lån. I fortsettelsesvurderingen for 2024 konkluderes oppdragsansvarlig revisor med at "[d]et er ikke identifisert forhold som tilsier at vi ikke bør fornye [oss] revisjonsoppdraget – jeg anser at oppdraget kan fornyes". Alle fortsettelsesvurderingene fra 2022 til 2024 er kvalitetssikret og godkjent av en annen partner. Revisor har i skriftlig kommunikasjon (nr 9, 10 og 11) etter utført revisjon av årsregnskapene for henholdsvis 2021, 2022 og 2023 vist til at revisor må fratre dersom ikke ledelsen iverksetter nødvendige tiltak for å rette på forholdene. De nummererte brevene setter ikke konkrete tidsfrister for tiltakene.

Revisor har ikke fra starten av oppdraget stilt krav til den reviderte om en realistisk og konkret plan for å sikre tidsriktig avleggelse av årsregnskapet. Etter at regnskapsavleggelsen har skjedd rettidig for 2022 og 2023, har det for begge disse årene blitt kommentert et nytt lovbrudd i revisjonsberetningen. At oppdragsrisikoen ikke på noe tidspunkt har blitt hevet til høyere enn normal, er etter Finanstilsynets oppfatning feil. En slik høyere risikoskalering av oppdraget hadde i henhold til revisjonsforetakets egne rutiner krevd at Assurance Risk Leader hadde måttet godkjenne fortsettelsesvurderingen. Heller ikke på dette oppdraget har revisjonsforetakets rutine med involvering av en annen partner for å sikre kvaliteten i fortsettelsesvurderingene virket etter hensikten. Det vises til punkt 4.1.

4.2.5 Oppdrag E

Mangler ved fortsettelsesvurderingene, revisjonen av fortsatt drift-forutsetningen, revisjonsberetningen og kommunikasjonen med styret

Konklusjon

Fortsettelsesvurderingen for 2023 mangler vurderinger rundt konkrete tiltak og tidsfrister for forsvarlig egenkapital, til tross for at den reviderte over år har gjentatte utfordringer med forsvarlig egenkapital og fortsatt drift. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, jf. ISA 220 punkt 22 og ISA 300 punkt 6.

Revisor har ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for sin uttalelse om fortsatt drift i revisjonsberetningen. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd bokstav e.

Revisor rapporterte ikke styrets handleplikt om forsvarlig egenkapital og presiseringsavsnittet om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift for årsregnskapet for 2022 i nummerert kommunikasjon til den revidertes ledelse. Manglende skriftlig rapportering til den revidertes ledelse er brudd på revisorloven § 9-5.

Revisor har avgitt revisjonsberetning for 2019, 2021, 2022 og 2023 med et presiseringsavsnitt om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, uten at det er opplyst om slik vesentlig usikkerhet i årsregnskapet for disse årene. Dette er brudd på revisorloven § 9-7 annet ledd punkt c.

Samlet sett er pliktbruddene grove.

Begrunnelse

I revisjonsberetningen for 2019 har revisor tatt inn et eget avsnitt om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen. Revisor har også under andre forhold påpekt at lov om obligatorisk tjenestepensjon ikke er oppfylt og at skattetrekksmidler ikke er behandlet i samsvar med bestemmelsene i skattebetalingsloven. Et tilsvarende avsnitt om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift er også tatt inn i revisjonsberetningen for 2021.

I skriftlig kommunikasjon nr. 4 til selskapets styre viser revisor til styrets handleplikt etter aksjeloven, men verken i det nummererte brevet eller i fortsettelsesvurderingen for 2022 vises det til planer for konkrete tiltak med tidsfrister for å gjøre egenkapitalen forsvarlig. Fortsettelsesvurderingen er kvalitetssikret og godkjent av en annen partner.

Også for regnskapsåret 2022 tar revisor inn det ovenfor omtalte presiseringsavsnittet om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten at revisor sender nummerert kommunikasjon. Heller ikke fortsettelsesvurderingen for 2023 inneholder noe om tiltak og frister for forsvarlig egenkapital. Også denne fortsettelsesvurderingen er kvalitetssikret og godkjent av en annen partner.

I revisjonsberetningen for 2023 inkluderes det samme presiseringsavsnittet om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift som de to foregående årene. I 2023 er det også påpekt at årsregnskapet er avlagt etter utløpet av lovens frist for avleggelse av årsregnskap. I skriftlig kommunikasjon nr. 5 (for regnskapsåret 2023) vises det igjen til aksjelovens krav til forsvarlig egenkapital og styrets handleplikt samt omtalen i revisjonsberetningen. Revisor varsler mulig fratreden med angitt frist.

Den reviderte har ikke i noen av årsregnskapene for 2019 – 2023 bekreftet vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift.

Ifølge et notat fra oppdragsansvarlig revisor er dokumentasjonen av vurderinger i forbindelse med fortsatt drift "ved en inkurie" ikke lagt inn i revisjonsfilen. Notatet viser til flere samtaler og e-poster med styrets leder om fortsatt drift. I notatet konkluderer revisor med at "[s]tyret legger til grunn fortsatt drift forutsetning. [...] Ut fra erfaring fra tidligere års revisjon og informasjon fra styreleder,

som vi oppfatter som en profesjonell aktør, er vår oppfatning at fortsatt drift er sannsynliggjort ut året. Vi innarbeider presisering om usikkerhet knyttet til fortsatt drift."

Revisor har ikke stilt krav til en konkret plan med tidsfrister for å sikre forsvarlig egenkapital, på et tidspunkt som var tidlig nok til at styret kunne rekke å iverksette relevante tiltak. Når egenkapitalen ikke er forsvarlig og revisjonsberetningen inneholder et presiseringsavsnitt om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, skulle revisor etter 2022-revisjonen informert styret om dette i nummerert kommunikasjon. Det er uansett feil å presisere vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift når den reviderte ikke selv har gitt uttrykk for dette i årsregnskapet. At revisor har tatt inn presiseringsavsnitt om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift tre år på rad og kommunisert om forsvarlig egenkapital og styrets handleplikt i nummererte brev, indikerer imidlertid at revisor mener at usikkerheten om fortsatt drift er vesentlig. I så fall skal konklusjonen i revisors beretning i dette tilfellet modifieres.

Revisjonsforetakets rutine med involvering av en annen partner for å sikre kvaliteten i fortsettelsesvurderingene (inkludert vurderinger og kommunikasjon rundt fortsatt drift) har også sviktet på dette oppdraget. Det vises til punkt 4.1.

4.2.6 Oppdrag F

Mangelfull revisjon av forutsetningen om fortsatt drift samt feil i revisjonsberetningen

Konklusjon

Revisor har ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for sin uttalelse om fortsatt drift i revisjonsberetningen. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd e.

Revisor har avgitt en revisjonsberetning med et presiseringsavsnitt om vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, uten at det er opplyst om slik vesentlig usikkerhet i årsregnskap og årsberetning. Dette er brudd på revisorloven § 9-7 annet ledd punkt c.

Begrunnelse

Den revidertes årsregnskap for 2023 viser et underskudd på MNOK 25 og en negativ egenkapital på omtrent MNOK 4,5 etter at virksomheten er tilført et kapitalinnskudd på MNOK 12. Den utsatte skattefordelen på omtrent MNOK 2,5 er videreført uendret fra 2022. Revisor har kommunisert med styret og ledelsen, herunder i flere nummererte brev, om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift, styrets handleplikt ved tap av egenkapital og balanseføring av utsatt skattefordel. Det er hentet inn et såkalt "support letter" fra eier som gjelder frem til 31. desember 2024.

Revisjonsdokumentasjonen inneholder noen verbale kommentarer fra konsernrevisor om morselskapets økonomi som skal underbygge verdien av støtteerklæringen fra eierselskapet. Revisjonsdokumentasjonen mangler revisjon av budsjetter og prognoser. Revisor har notert opplysninger om ordreserver uten at disse opplysningene er revidert. I revisors oppsummering av revisjonen, har revisor konkludert med at forutsetningen om fortsatt drift kan forsvares. Til tross for dette har revisor i et eget avsnitt i revisjonsberetningen under overskriftene "[p]resisering" og "[v]esentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift", henvist til note 17 som ikke nevner "vesentlig usikkerhet", men som tvert imot bekrefter at "[...] styrets vurdering [er] at det [er] et godt grunnlag for videre drift av selskapet." Også i årsberetningen bekrefter styret at det er et godt grunnlag for videre drift.

Det er feil å presisere vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift når den reviderte ikke selv har gitt uttrykk for dette i årsregnskapet og årsberetningen.

Når det er knyttet forhøyet risiko til forutsetningen om fortsatt drift, stiller det økte krav til revisors revisjonshandlinger. Revisor trekker selv frem svake resultater og anstrengt likviditet i sine nummererte brev. I en slik situasjon forventer Finanstilsynet at revisor har utført konkrete

revisjonshandlinger utover forespørsel knyttet til budsjetter, prognoser og ordreserver, jf. ISA 570 punkt 16.

Revisjonsforetakets rutine med involvering av en annen partner for å sikre kvaliteten i vurderingene rundt fortsatt drift samt ordlyden i revisjonsberetningen har også sviktet på dette oppdraget. Det vises til punkt 4.1.

5. Nærmere om vilkårene for å kunne fatte vedtak om overtredelsesgebyr

5.1 Rettslig grunnlag

Finanstilsynets kontroll avdekket brudd på revisorloven §§ 9-4, 9-5, 9-6 og 9-7. Brudd på disse bestemmelsene gir grunnlag for å ilegge foretaket overtredelsesgebyr, se revisorloven § 14-5 første ledd.

Finanstilsynet kan ilegge overtredelsesgebyr til et revisjonsforetak dersom den eller de som har opptrådt på vegne av revisjonsforetaket har utvist alminnelig uaktsomhet, se revisorloven § 14-5 og forvaltningsloven § 46 første ledd. Skyldkravet kan oppfylles ved anonyme og kumulative feil.

Finanstilsynet mener både de objektive og subjektive vilkårene for å ilegge overtredelsesgebyr er oppfylt.

5.2 Om overtredelsesgebyr skal ilegges

Revisorloven § 14-6 og forvaltningsloven § 46 oppstiller hvilke momenter som kan inngå i vurderingen av om gebyr skal ilegges, uten å angi hvilken vekt de ulike momentene skal ha. Oppregningene er ikke uttømmende, og Finanstilsynet kan derfor legge vekt på andre forhold. Vedtak om illeggelse av overtredelsesgebyr vil bygge på en konkret helhetsvurdering.

Finanstilsynet har konkludert med at revisjonsforetaket har brutt sentrale plikter knyttet til revisorloven og revisjonsstandardene når det gjelder aksept- og fortsettelsesvurderinger, revisjonsbevis, avgivelse av revisjonsberetninger og nummererte brev. Ved flere av bruddene har revisjonsforetakets ressurser for kvalitetssikring vært involvert, noe som indikerer at bruddene ikke bygger på enkeltstående feil fra revisors side, men er en mangel ved etterlevelse av kravene i revisorregelverket på foretaksnivå. Tilsynet har påvist svikt og mangler for en rekke ulike revisjonsoppdrag og på ulike nivåer i revisjonsforetaket. Finanstilsynet mener at overtredelsenes grovhet og grad av skyld tilsier at det skal fattes vedtak om gebyr, se revisorloven § 14-6 bokstav a og b.

Momentene i revisorloven § 14-6 om økonomisk evne i bokstav c og økonomisk vinning i bokstav d, omtales i tilknytning til gebyrets størrelse under punkt 5.3.

Når det gjelder momentet i bokstav g om tidligere overtredelser, viser Finanstilsynet til tilsynsrapport 21/8824, hvor enkelte av de samme lovbruddene ble avdekket.

Av de momentene som fremgår av forvaltningsloven, og som ikke er dekket av revisorloven, mener Finanstilsynet at den preventive effekten av sanksjonen må tillegges vekt, se forvaltningsloven § 46 annet ledd bokstav a. Finanstilsynet mener det vil ha en preventiv effekt når de avdekkede manglene anses som så alvorlige at de sanksjoneres med gebyr.

Basert på en konkret og helhetlig vurdering av forholdene i saken, mener Finanstilsynet at det skal ilegges gebyr.

5.3 Vurdering av størrelse på overtredelsesgebyr

Revisorloven § 14-5 gir regler for størrelsen av gebyret. Et foretak kan ilegges gebyr på inntil 10 millioner kroner, eller opptil 2 prosent av den samlede årsomsetningen etter siste godkjente årsregnskap. Revisjonsforetakets siste godkjente årsregnskap, for perioden 1. juni 2023 til 31. mai 2024, er datert 5. september 2024. Revisjonsforetakets konsoliderte omsetning for denne perioden var 4 milliarder kroner. Maksimalt gebyr er derfor 80 millioner kroner. Innenfor maksimal grense for overtredelsesgebyr fastslår revisorloven § 14-6 at det skal legges vekt på de samme momentene i den konkrete utmålingen av gebyret, som i avgjørelsen av om gebyr skal ilegges. Også forvaltningsloven § 46 fastslår at det er de samme momentene som skal vektlegges i fastsettelsen av gebyrets størrelse.

I vurderingen av gebyrets størrelse mener Finanstilsynet at det er momentene knyttet til overtredelsens grovhet, foretakets skyld og den preventive effekten av gebyr som veier tyngst. Gebyret må reflektere at revisor har sviktet i oppfyllelsen av sentrale og grunnleggende plikter og på den måten tilsidesatt formålet med revisjon, og at revisjonsforetaket ikke har hatt tilstrekkelig retningslinjer, rutiner og kvalitetsstyring som har vært egnet til å avverge disse pliktbruddene. Gebyret må settes så høyt at det er egnet til å ha en preventiv effekt, og det bør stå i forhold til overtrederens økonomiske evne, se § 14-6 bokstav c. Videre kan overtrederens økonomiske vinning eller tap som er unngått ved overtredelsen tillegges vekt, se bokstav d. Høyere kvalitet ville på noen av de forholdene som er påpekt i rapporten kunne medført større kostnader for foretaket.

Finanstilsynet mener at et overtredelsesgebyr på kroner 4 000 000 (firemillioner) reflekterer pliktbruddene og ivaretar hensynet til en preventiv effekt.

For Finanstilsynet

Marte Voie Opland
direktør for markedstilsyn

Lene Tofte Dønvold
seksjonsleder

Dokumentet er godkjent elektronisk.